

Γιώργος Καρανάσιος

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ
Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Γλωσσικές ασκήσεις

Με ανθολόγηση κειμένων

Θέση υπογραφής δικαιούχων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Εκπαίδευση

Γιώργος Καρανάσιος, *Νεοελληνική γλώσσα Α΄ Γυμνασίου – Γλωσσικές ασκήσεις*

(Με ανθολόγηση κειμένων)

Διορθώσεις-Επιμέλεια: Σοφία Κροκίδη

Υπεύθυνος έκδοσης: Βαγγέλης Μπακλαβάς

DTP: Χριστίνα Κωνσταντινίδου

Φιλμ – μοντάζ: Γιώργος Κεραμάς

Copyright© Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε. (Εκδόσεις Πατάκη) και Γιώργος Καρανάσιος, Αθήνα, 2015

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Δεκέμβριος 2017

Κ.Ε.Τ. Α284 – Κ.Ε.Π. 960/17

ISBN 978-960-16-6590-0

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β΄ ΚΤΕΟ), 570 09, ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Τ.Θ. 1213,
ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Περιεχόμενα

Ενότητα 1: Οι πρώτες μέρες σ' ένα νέο σχολείο	7
A. Επικοινωνία και γλώσσα	7
A.1. Παράγοντες της επικοινωνίας	7
A.2. Κώδικες επικοινωνίας	7
B. Τα είδη των προτάσεων	8
B.1. Η πρόταση	8
B.2. Η περίοδος και η ημιπερίοδος	9
B.3. Τα είδη των προτάσεων ανάλογα με τη δομή τους	10
B.4. Τα είδη των προτάσεων ανάλογα με το περιεχόμενό τους	13
B.5. Τα είδη των προτάσεων ανάλογα με την ποιότητά τους	17
B.6. Τα είδη των προτάσεων ανάλογα με τη σχέση τους με άλλες προτάσεις	18
Ενότητα 2: Επικοινωνία στο σχολείο	22
A. Πολυμορφία του λόγου	22
B. Η παράγραφος	22
B.1. Η δομή της παραγράφου	23
B.2. Πώς επιτυγχάνεται η συνοχή του κειμένου	24
Ενότητα 3: Ταξίδι στον κόσμο της φύσης	30
A. Περιγραφή	30
B. Αφήγηση	33
B.1. Δομή του αφηγηματικού κειμένου	33
B.2. Το ρήμα στην αφήγηση	34
Γ. Επιχειρηματολογικά κείμενα	36
Γ.1. Μέσα του επιχειρήματος	36
Δ. Περίληψη	39
E. Πολυτροπικά κείμενα	41
Ενότητα 4: Φροντίζω για τη διατροφή και την υγεία μου	46
A. Η βασική δομή της πρότασης: ονοματική φράση και ρηματική φράση	46
A.1. Μορφές της ονοματικής φράσης	46
A.2. Συντακτικές λειτουργίες της ονοματικής φράσης	47
B. Επίθετα	50
B.1. Επιθετικός προσδιορισμός	50
Γ. Κλίση ουσιαστικών	54
Γ.1. Το γραμματικό γένος	54

Γ.2. Ο γραμματικός αριθμός	56
Γ.3. Οι πτώσεις	58
Γ.4. Κατηγοριοποίηση των ουσιαστικών.	59
Δ. Κλίση επιθέτων	62
Δ.1. Κατηγοριοποίηση των επιθέτων	62
Δ.2. Η κλίση των επιθέτων	63
Δ.3. Το επίθετο «πολύς»	63
Ε. Παραγωγή και Σύνθεση.	66
Ενότητα 5: Γνωρίζω τον μαγικό κόσμο του θεάτρου και του κινηματογράφου .	72
Α. Το ρήμα	72
Α.1. Το πρόσωπο και ο αριθμός	73
Α.2. Η φωνή και η συζυγία	75
Α.3. Η διάθεση	78
Α.4. Ο χρόνος και το ποιόν ενέργειας	80
Α.5. Η έγκλιση.	83
Β. Η δομή της ρηματικής φράσης	88
Β.1. Τα συνδετικά ρήματα	91
Γ. Παράγωγα ρήματα	94
Δ. Σύνθετα ρήματα	95
Ε. Η χρήση του ρήματος στην αφήγηση.	98
Ενότητα 6: Οι δημιουργικές δραστηριότητες στη ζωή μου.	100
Α. Πτώσεις	100
Α.1. Ποια μέρη του λόγου έχουν πτώσεις	100
Α.2. Οι πτώσεις ως δείκτες για τη σχέση ουσιαστικού και ρήματος.	100
Α.3. Επιρρηματική χρήση των πτώσεων.	106
Α.4. Οι πτώσεις ως δείκτες για τη σχέση ουσιαστικού και ουσιαστικού.	107
Β. Παράγωγα ουσιαστικά.	118
Β.1. Παράγωγα ουσιαστικά από ρήματα	118
Β.2. Παράγωγα ουσιαστικά από άλλα ουσιαστικά	120
Β.3. Παράγωγα ουσιαστικά από επίθετα	124
Γ. Παράγραφος – Πλαγιότιτλοι.	129
Ενότητα 7: Ο κόσμος μέσα από την οθόνη-εικόνα	131
Α. Το άρθρο.	131
Α.1. Το οριστικό άρθρο (ο, η, το)	131
Α.2. Το αόριστο άρθρο (ένας, μια/μία, ένα)	133
Α.3. Κλίση άρθρων	134
Β. Παράγωγα Επίθετα	137

Ενότητα 8: Αθλητισμός και Ολυμπιακοί Αγώνες: Παρακολουθώ και συμμετέχω	142
Α. Κύριες (ή ανεξάρτητες) και δευτερεύουσες (ή εξαρτημένες) προτάσεις	142
Β. Είδη σύνδεσης	142
Β.1. Η παράταξη (ή παρατακτική σύνδεση)	143
Β.2. Η υπόταξη (ή υποτακτική σύνδεση)	143
Γ. Παρατακτικοί σύνδεσμοι	143
Δ. Ασύνδετο σχήμα	145
Ε. Ο αφηγητής.	151
ΣΤ. Ο αφηγηματικός χρόνος	153
Ενότητα 9: Ανακαλύπτω τη μαγεία της γνώσης	155
Α. Συνταγματικές και παραδειγματικές σχέσεις	155
Α.1. Οι συνταγματικές σχέσεις	155
Α.2. Οι παραδειγματικές σχέσεις.	157
Ενότητα 10: Γνωρίζω τον τόπο μου και τον πολιτισμό του	163
Α. Υποτακτική σύνδεση.	163
Β. Είδη δευτερευουσών προτάσεων	163
Β.1. Οι ονοματικές προτάσεις	163
Β.2. Οι επιρρηματικές προτάσεις	164
Β.2. Οι υποτακτικοί σύνδεσμοι	165
Γ. Η στίξη των δευτερευουσών προτάσεων	166
Δ. Τα σημεία στίξης.	174
Επαναληπτικά Κριτήρια αξιολόγησης	
Κριτήριο αξιολόγησης 1	181
Κριτήριο αξιολόγησης 2	183
Κριτήριο αξιολόγησης 3	185
Απαντήσεις	
– στις Ασκήσεις εμπέδωσης κάθε ενότητας	187
– στα θέματα των Κριτηρίων αξιολόγησης	222

A

Επικοινωνία και γλώσσα

A.1. Παράγοντες της επικοινωνίας

- Η **γλώσσα** είναι το κυριότερο όργανο επικοινωνίας. Με τον όρο **επικοινωνία** αναφερόμαστε στην **ανταλλαγή μηνυμάτων** ανάμεσα σε τουλάχιστον δύο πρόσωπα.
- Αυτός που δημιουργεί και στέλνει το **μήνυμα** λέγεται **πομπός**. Ο πομπός είναι είτε αυτός που μιλάει (ομιλητής) είτε αυτός που γράφει (συγγραφέας).
- Αυτός που λαμβάνει και κατανοεί το μήνυμα λέγεται **δέκτης**. Ο δέκτης είναι είτε αυτός που ακούει (ακροατής) είτε αυτός που διαβάζει (αναγνώστης).
- Στην επικοινωνία είναι απαραίτητος ένας **κώδικας** επικοινωνίας. Έτσι, για να υπάρξει επικοινωνία, ο πομπός και ο δέκτης πρέπει να μιλούν την ίδια γλώσσα (π.χ. ελληνική, αγγλική, νοηματική γλώσσα κτλ.) ή γενικότερα να αναγνωρίζουν τα σημεία των διάφορων επικοινωνιακών κωδίκων (π.χ. μαθηματικά σύμβολα, νότες μουσικής, σύμβολα του χάρτη κτλ.).
- Πολλά κείμενα, εκτός από τον γλωσσικό κώδικα, χρησιμοποιούν και άλλους κώδικες για να μεταδώσουν το μήνυμά τους. Αυτά λέγονται **πολυτροπικά κείμενα** (π.χ. ένα κείμενο με εικόνες, όπως ένα κόμικ, ή με φωτογραφίες, με χάρτες, με μαθηματικά σύμβολα κτλ.).

Το μήνυμα

Το μήνυμα είναι αυτό που θέλει ο πομπός να μεταδώσει στον δέκτη, δηλαδή μια πληροφορία, μια ιδέα, μια άποψη κτλ. Επίσης, με το μήνυμά του ο πομπός συχνά επιθυμεί να εξωτερικεύσει ένα συναίσθημά του (π.χ. *Η συνάντησή μας μου δίνει χαρά*) ή να ζητήσει κάτι από τον συνομιλητή του (π.χ. *Ανοίγεις λίγο το παράθυρο;*), ή απλώς να επικοινωνήσει μαζί του (π.χ. *Καλημέρα!*).

Οι στόχοι της επικοινωνίας

Η μετάδοση μιας πληροφορίας, η έκφραση μιας σκέψης ή ενός αιτήματος, η εξωτερίκευση ενός συναισθήματος και η επιδίωξη της κοινωνικής επαφής αποτελούν τους κυριότερους **στόχους** της επικοινωνίας.

A.2. Κώδικες επικοινωνίας

Είπαμε ότι η γλώσσα είναι όργανο επικοινωνίας. Όμως η επικοινωνία είναι ευρύτερο

φαινόμενο από τη γλώσσα. Αυτό σημαίνει ότι μπορούμε να επικοινωνούμε, δηλαδή να μεταδίδουμε μηνύματα, όχι μόνο μέσω της γλώσσας αλλά και με πολλούς άλλους τρόπους, όπως:

- με τις εκφράσεις του προσώπου (π.χ. μια γκριμάτσα ειρωνείας)
- με τη στάση του σώματος (π.χ. μια χειρονομία)
- με το γέλιο ή το κλάμα
- με το ντύσιμο ή την κόμμωση
- με τη μουσική, τα μαθηματικά, τη ζωγραφική κτλ.

B Τα είδη των προτάσεων

B.1. Η πρόταση

Πρόταση είναι ένα σύνολο λέξεων που, κατά κανόνα, τοποθετούνται η μία δίπλα στην άλλη και συνδέονται μεταξύ τους με γραμματικές σχέσεις. Μία πρόταση εκφράζει ένα πλήρες νόημα και εμπεριέχει υποχρεωτικά ένα ρήμα, που είναι ο πυρήνας της.

π.χ. – *Η Μαρία φροντίζει τους γονείς της.*

Η παραπάνω πρόταση αποτελείται από έξι λέξεις, που είναι τοποθετημένες στη σειρά με τρόπο όχι τυχαίο, αλλά με βάση ορισμένους κανόνες (π.χ. το άρθρο «η» μπαίνει υποχρεωτικά μπροστά από το όνομα «Μαρία» και η αντωνυμία «της» μετά το ουσιαστικό «γονείς»), ενώ το ρήμα «φροντίζει» συμφωνεί με το όνομα «Μαρία» στο πρόσωπο και στον αριθμό. Έτσι, **δεν** μπορούμε π.χ. να πούμε «*Η Μαρία φροντίζουμε τους γονείς της*».

Επίσης, η συγκεκριμένη πρόταση εκφράζει ένα ολοκληρωμένο νόημα: το γεγονός ότι η Μαρία φροντίζει τους γονείς της.

Ασκήσεις εμπέδωσης

1.1. Να προσδιορίσετε ποια από τα παρακάτω σύνολα λέξεων αποτελούν σωστές προτάσεις και ποια είναι λανθασμένες. Να διορθώσετε τις λανθασμένες προτάσεις:

1. Ο Γιάννης είναι μαθητής της Α΄ Γυμνασίου.
2. Τα παιδιά ήθελε πάνε να εκδρομή στον Όλυμπο.
3. Ο ταχυδρόμος έφερε ένα μεγάλο πακέτο.
4. Πιστεύει η του κόρη θα τα καταφέρει ότι.
5. Το σπίτι του έχουσε θέα στη θάλασσα.

6. Οι φίλοι μου μου τηλεφωνούν συχνά.
7. Πέρυσι τον χειμώνα έκανε πολλά κρύα.
8. Το βλάπτει κάπνισμα σοβαρά υγεία την.
9. Η κορυφή χιονισμένη ήταν ακόμα του βουνού.
10. Οι των διακοπών μήνες είναι οι ευχάριστοι πιο για τα παιδιά.

B.2. Η περίοδος και η ημιπερίοδος

Περίοδος

Η πρόταση δεν πρέπει να συγχέεται με την περίοδο. Μία κύρια πρόταση μπορεί από μόνη της να αποτελεί περίοδο, αλλά συνήθως η περίοδος αποτελείται από περισσότερες προτάσεις. (Προσοχή: μία δευτερεύουσα πρόταση από μόνη της **δεν** μπορεί να αποτελεί περίοδο.)

Στον γραπτό λόγο η περίοδος αρχίζει με κεφαλαίο γράμμα και κλείνει με τελεία ή ερωτηματικό ή θαυμαστικό.

Στον προφορικό λόγο η περίοδος βρίσκεται ανάμεσα σε δύο παύσεις της φωνής.

π.χ. – Όταν ο Γιάννης επέστρεψε στο σπίτι, συνάντησε τη μητέρα του, που ήταν ανήσυχη, επειδή είχε αργήσει πάρα πολύ και δεν είχε ειδοποιήσει.

Η ύπαρξη πέντε ρημάτων στο παραπάνω παράδειγμα δηλώνει ότι έχουμε πέντε προτάσεις, οι οποίες όμως δεν είναι οριοθετημένες φωνολογικά με μεγάλη παύση (και τελεία), επειδή σχετίζονται μεταξύ τους με διάφορες σχέσεις. Ένα τέτοιο τμήμα λόγου αποτελεί μια περίοδο.

Ημιπερίοδος

Η ημιπερίοδος είναι ένα τμήμα μίας περιόδου. Στον γραπτό λόγο βρίσκεται:

- είτε ανάμεσα σε τελεία (ή θαυμαστικό ή ερωτηματικό) και άνω τελεία
- είτε ανάμεσα σε άνω τελεία και τελεία (ή θαυμαστικό ή ερωτηματικό)
- είτε ανάμεσα σε δύο άνω τελείες.

Στον προφορικό λόγο στο τέλος της ημιπεριόδου γίνεται μια παύση της φωνής μικρότερη από αυτήν που γίνεται στο τέλος της περιόδου.

π.χ. – *Μάλλον θα βρέξει σήμερα· να είστε πολύ προσεκτικοί στον δρόμο.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ: Στη νεοελληνική γλώσσα, στον γραπτό λόγο, δε χρησιμοποιούνται συχνά ημιπερίοδοι, καθώς συνηθίζουμε αντί για άνω τελεία να βάζουμε κόμμα ή τελεία:

π.χ. – *Μάλλον θα βρέξει σήμερα, να είστε πολύ προσεκτικοί στον δρόμο.*
 – *Μάλλον θα βρέξει σήμερα. Να είστε πολύ προσεκτικοί στον δρόμο.*

Ασκήσεις εμπέδωσης**1.2. Να μελετήσετε τα παρακάτω σύνολα λέξεων: είναι προτάσεις, περίοδοι ή ημιπερίοδοι;**

1. Το δέντρο ξεριζώθηκε από την ανεμοθύελλα.
 - α. πρόταση και περίοδος
 - β. περίοδος και ημιπερίοδος
 - γ. πρόταση
 - δ. πρόταση και ημιπερίοδος

2. Όταν έγινε ο σεισμός, όλοι οι κάτοικοι του χωριού βρίσκονταν στα σπίτια τους και κοιμόντουσαν.
 - α. μία περίοδος με δύο προτάσεις
 - β. μία ημιπερίοδος με τρεις προτάσεις
 - γ. μία περίοδος με τρεις προτάσεις
 - δ. δύο περίοδοι

3. Οι πρώτοι πολιτισμοί της Ανατολής ήταν παραποτάμιοι, δηλαδή δημιουργήθηκαν κοντά σε μεγάλα ποτάμια. Αυτό συνέβη επειδή προφανώς το νερό είναι πολύ σημαντικό για τη ζωή του ανθρώπου.
 - α. δύο περίοδοι με μία πρόταση η καθεμιά
 - β. δύο περίοδοι με δύο προτάσεις η καθεμιά
 - γ. δύο ημιπερίοδοι
 - δ. δύο προτάσεις

4. Είχαν έρθει όλοι στο σπίτι, για να συμπαρασταθούν στη μητέρα, που είχε χάσει τόσο άδικα το παιδί της· οι συγγενείς ήταν όλοι εκεί και δεν την άφησαν ούτε στιγμή μόνη, και οι γείτονες, που ήξεραν το παιδί από μικρό, ένιωθαν μεγάλο πόνο για την απώλεια.
 - α. δύο περίοδοι με τρεις προτάσεις η καθεμιά
 - β. δύο ημιπερίοδοι, η πρώτη με τρεις προτάσεις και η δεύτερη με τέσσερις
 - γ. μία περίοδος με τρεις προτάσεις και μία ημιπερίοδος με τέσσερις προτάσεις
 - δ. μία περίοδος με επτά προτάσεις

5. Ο παπούς αγαπούσε ιδιαίτερα τα χωριά του Πηλίου· του άρεσε να τα επισκέπτεται συχνά, να κάνει πεζοπορίες και να πίνει καφέ στις πλατείες τους.
 - α. δύο ημιπερίοδοι, η πρώτη με μία πρόταση και η δεύτερη με τρεις προτάσεις
 - β. δύο περίοδοι, η πρώτη με μία πρόταση και η δεύτερη με τέσσερις προτάσεις
 - γ. δύο ημιπερίοδοι, η πρώτη με μία πρόταση και η δεύτερη με τέσσερις προτάσεις
 - δ. μία περίοδος με μία πρόταση και μία ημιπερίοδος με τέσσερις προτάσεις

6. Είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ότι, κατά τη μυκηναϊκή εποχή, ορισμένα τμήματα γης ήταν αφιερωμένα στους θεούς και επομένως η εκμετάλλευσή τους γινόταν από το ιερατείο.
- δύο περίοδοι με τρεις προτάσεις
 - μία περίοδος με τρεις προτάσεις
 - μία περίοδος με τέσσερις προτάσεις
 - μία ημιπερίοδος με τέσσερις προτάσεις.

B.3. Τα είδη των προτάσεων ανάλογα με τη δομή τους

Απλή πρόταση

Απλή πρόταση είναι η πρόταση που, από την άποψη της δομής, περιέχει **μόνο τους κύριους όρους**, τα εντελώς απαραίτητα συστατικά, δηλαδή **ένα απλό υποκείμενο και ένα απλό κατηγορημα**:

- π.χ. – Ο Γιάννης φαίνεται χαρούμενος.
 – Η Ελένη δεν πίνει γάλα.
 – Ο ήλιος έδυσε.

Το κατηγορημα είναι η ρηματική φράση της πρότασης (βλ. και σελ. 46) και μπορεί να πάρει διάφορες μορφές, ανάλογα με τη σημασία και τη σύνταξη του ρήματος:

- π.χ. – Η θάλασσα γαληνεύει. (**αμετάβατο ρήμα**)
 – Η Μαρία είναι γενναιόδωρη. (**συνδεδειγμένο ρήμα + κατηγορούμενο**)
 – Η γάτα έφαγε το ποντίκι. (**μεταβατικό ρήμα + αντικείμενο**)

Σύνθετη πρόταση

Σύνθετη πρόταση είναι η πρόταση που περιέχει περισσότερους από έναν κύριους όρους (π.χ. δύο υποκείμενα, κατηγορούμενα ή αντικείμενα):

- π.χ. – Ο Κώστας και ο Γιάννης είναι φίλοι. (δύο υποκείμενα)
 – Οι μαθητές είναι προσεκτικοί και συγκεντρωμένοι. (δύο κατηγορούμενα)
 – Τα παιδιά παίζουν ποδόσφαιρο και μπάσκετ. (δύο αντικείμενα)

Επαυξημένη πρόταση

Επαυξημένη πρόταση είναι η πρόταση που, εκτός από τους κύριους όρους, εμπεριέχει και πρόσθετα στοιχεία (προσδιορισμούς), προκειμένου να δώσει επιπλέον πληροφορίες, που θα την καταστήσουν πιο σαφή και ακριβή:

- π.χ. – Οι μόνιμοι κάτοικοι των νησιών δεν πληρώνουν υπέρογκους φόρους.
 – Τα καλοκαίρια στο Καρπενήσι είναι ιδιαίτερα δροσερά.
 – Η δασκάλα του Πέτρου έχει σπουδάσει στο εξωτερικό.

Αν αφαιρέσουμε τους προσδιορισμούς των παραπάνω προτάσεων (τα υπογραμμισμένα στοιχεία), οι συγκεκριμένες προτάσεις γίνονται φτωχότερες και πιο ασαφείς.

Ελλειπτική πρόταση

Ελλειπτική πρόταση είναι η πρόταση από την οποία απουσιάζει ένας ή περισσότεροι κύριοι όροι, δηλαδή είτε το ρήμα είτε το υποκείμενο είτε το κατηγορούμενο είτε το αντικείμενο:

- π.χ. – Χρόνια Πολλά! (σου εύχομαι: ρήμα)
 – Δε θα έρθεις; (εσύ: υποκείμενο)
 – Ο Σπύρος δεν είναι ψηλός, αλλά ο Κώστας είναι. (ψηλός: κατηγορούμενο)
 – Εσύ δε θα φας απόψε; (κάτι: αντικείμενο)

Τα στοιχεία που παραλείπονται για λόγους οικονομίας από μια ελλειπτική πρόταση εννοούνται εύκολα από τα συμφραζόμενα και έτσι η πρόταση, παρά την ελλειπτική δομή της, δεν είναι ασαφής. Οι ελλειπτικές προτάσεις χρησιμοποιούνται ιδιαίτερα στον προφορικό λόγο, στη γλώσσα της διαφήμισης, των αγγελιών και γενικότερα σε περιπτώσεις όπου απαιτούνται πυκνότητα του νοήματος, έμφαση στα ουσιώδη και περιεκτικότητα.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Μια πρόταση μπορεί να είναι ταυτόχρονα επαυξημένη και σύνθετη ή επαυξημένη και ελλειπτική ή ελλειπτική και σύνθετη. Δεν μπορεί ποτέ όμως να είναι ταυτόχρονα απλή και κάτι άλλο (απλή και σύνθετη ή απλή και επαυξημένη ή απλή και ελλειπτική).

- π.χ. – Ο Γιάννης και ο Κώστας αγόρασαν καινούρια ποδήλατα.
 (σύνθετη + επαυξημένη)
 – Ο γιος του Νίκου, ποτέ! (επαυξημένη + ελλειπτική)
 – Η Μαρία και ο Θάνος εδώ! (σύνθετη και ελλειπτική)

Ασκήσεις εμπέδωσης

1.3. Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις ανάλογα με τη δομή τους και να δικαιολογήσετε την απάντησή σας:

1. Το σπίτι του Γιάννη είναι πολύ ευρύχωρο.
2. Η μπτέρα είχε ψήσει ψάρια.
3. Ο δάσκαλος δεν επιτρέπει την αδιαφορία και την τεμπελιά.
4. Οι χειμωνιάτικες νύχτες είναι μεγάλες και κρύες.
5. Τι ταχύτητα!
6. Μη μιλάς για πολιτική!
7. Το αυτοκίνητο της Μαρίας είναι καινούριο και πολύ ακριβό.

8. Ο Δημήτρης εκλέχτηκε δήμαρχος.
9. Εξαιτίας των διαδηλώσεων το κέντρο παρέμεινε για πολλή ώρα κλειστό.
10. Η γιαγιά κοιμάται.

1.4. Οι παρακάτω προτάσεις είναι απλές. Να τις μετατρέψετε σε επαυξημένες με την προσθήκη προσδιορισμών:

1. Ο πατέρας φαινόταν χαρούμενος.
2. Οι μαθητές χάρισαν βιβλία στους επισκέπτες.
3. Η Μαρία γελούσε.
4. Οι θεατές θεωρούν την παράσταση εξαιρετική.
5. Ο Πέτρος αγαπάει τα ζώα.
6. Η γιαγιά δεν πότισε τα λουλούδια.
7. Η Κρήτη είναι νησί.
8. Ο παππούς ξεκουράζεται.

1.5. Οι παρακάτω προτάσεις είναι επαυξημένες. Να αφαιρέσετε τους προσδιορισμούς, έτσι ώστε να μετατραπούν σε απλές:

1. Το ταβάνι του διαμερίσματος είχε πολλή υγρασία.
2. Το σπίτι του Παύλου ήταν διακοσμημένο με πολύ γούστο.
3. Εδώ και πολύ καιρό η γιαγιά ήταν βαριά άρρωστη.
4. Τα ψηλά δέντρα έριχναν την πλούσια σκιά τους στην αυλή του μαγαζιού.
5. Τα ταξίδια στο εξωτερικό προσφέρουν νέες εμπειρίες.
6. Οι φίλοι της Μαρίας έδωσαν πολύ κουράγιο στον άρρωστο αδελφό της.
7. Οι τιμές των βιολογικών προϊόντων είναι ιδιαίτερα ανεβασμένες.
8. Οι μαθητές του σχολείου μας οργάνωσαν μια πολύ ενδιαφέρουσα εκδήλωση σχετικά με το περιβάλλον.

1.6. Οι παρακάτω προτάσεις είναι ελλειπτικές. Να συμπληρώσετε τους όρους που λείπουν ή να τις επεκτείνετε με κάποιον τρόπο, ώστε να γίνουν πιο πλήρεις και σαφείς:

1. Σήμερα Θρησκευτικά, αύριο Αγγλικά και τέρμα!
2. Τι λες για σήμερα;
3. Πότε επιτέλους;
4. Ο Σωκράτης, σοφός!
5. Πωπώ συμφορά!
6. Για αύριο μάλλον.
7. Η Αθήνα στα καλύτερά της.
8. Τι σοφή απάντηση!
9. Για πληροφορίες, τηλεφώνω 210...
10. Είσοδος δωρεάν.

B.4. Τα είδη των προτάσεων ανάλογα με το περιεχόμενό τους

Όπως είπαμε, οι προτάσεις χρησιμοποιούνται στην επικοινωνία για να πετύχουμε διάφορους σκοπούς, π.χ. να μεταδώσουμε σε κάποιον μια πληροφορία, να εκφράσουμε μια σκέψη ή μια στάση μας, να ζητήσουμε κάτι από τον συνομιλητή μας, να μάθουμε κάτι που δε γνωρίζουμε ή να εξωτερικεύσουμε ένα συναίσθημα, π.χ. απορία, έκπληξη, θαυμασμό, χαρά, θυμό, απογοήτευση κτλ. Αυτοί οι στόχοι που θέτουμε κατά τη διαδικασία της επικοινωνίας καθορίζουν **το περιεχόμενο** των προτάσεων που παράγουμε στον προφορικό ή στον γραπτό λόγο.

Αποφαντική πρόταση ή πρόταση κρίσης

Αποφαντική πρόταση ή πρόταση κρίσης είναι η πρόταση με την οποία εκφράζουμε με βεβαιότητα ένα γεγονός, μια πληροφορία ή μια δήλωση. Η αποφαντική πρόταση καταλήγει σε τελεία ή προφέρεται στον προφορικό λόγο με την ανάλογη επιτόνιση (διακύμανση της φωνής):

- π.χ. – *Η εφημερίδα δημοσίευσε θετική κριτική του έργου.*
– *Οι εκλογές θα γίνουν την επόμενη Κυριακή.*

Ερωτηματική πρόταση

Ερωτηματική πρόταση είναι η πρόταση με την οποία εκφράζουμε μια απορία ή ζητάμε μια πληροφορία ή διατυπώνουμε ευγενικά ένα αίτημα. Η ερωτηματική πρόταση καταλήγει σε ερωτηματικό ή προφέρεται στον προφορικό λόγο με την ανάλογη επιτόνιση της ερώτησης:

- π.χ. – *Πώς πηγαίνει κανείς στο κέντρο της πόλης;*
– *Μπορείς να ανοίξεις το παράθυρο;*

Προστακτική πρόταση ή πρόταση επιθυμίας

Προστακτική πρόταση ή πρόταση επιθυμίας είναι η πρόταση με την οποία εκφράζουμε προτροπή, προσταγή, απαγόρευση, παράκληση ή ευχή. Η προστακτική πρόταση καταλήγει συνήθως σε θαυμαστικό (ή σε ηπιότερες μορφές σε τελεία):

- π.χ. – *Ας μην επιμείνουμε άλλο!* (προτροπή)
– *Φύγε αμέσως!* (προσταγή)
– *Μην καπνίζεις μέσα στο νοσοκομείο!* (απαγόρευση)
– *Δώσε μου άλλο ένα ποτηράκι κρασί!* (παράκληση)
– *Μακάρι να σας ξαναδούμε σύντομα!* (ευχή)
– *Δείξε μου, σε παρακαλώ, άλλη μία φορά πώς λύνεται η άσκηση.* (παράκληση)

Επιφωνηματική πρόταση

Επιφωνηματική πρόταση είναι η πρόταση με την οποία εκφράζουμε έντονα συναι-

σθήματα (απορία, έκπληξη, θαυμασμό, χαρά, θυμό, απογοήτευση κτλ.). Η επιφωνηματική πρόταση καταλήγει σε θαυμαστικό:

- π.χ. – *Τι μου λες!* (έκπληξη)
 – *Τι ωραίος κήπος!* (θαυμασμός)
 – *Τι άξεστος τύπος που είσαι!* (θυμός)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ: Αξίζει να επισημανθεί ότι μια πρόταση με τους ίδιους ακριβώς κύριους όρους (υποκείμενο και κατηγορημα) μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε ως αποφαντική/κρίσης είτε ως ερωτηματική είτε ως προστακτική/επιθυμίας είτε ως επιφωνηματική, ανάλογα με τον σκοπό που επιτελεί, τον δέκτη και την κατάσταση επικοινωνίας:

- π.χ. – *Ο Πέτρος ανοίγει το παράθυρο.*
 – *Ανοίγει ο Πέτρος το παράθυρο;*
 – *Πέτρο, άνοιξε το παράθυρο!*
 – *Ο Πέτρος ανοίγει το παράθυρο! (Τι περίεργο!)*

Οι παραπάνω προτάσεις έχουν το ίδιο υποκείμενο και το ίδιο κατηγορημα. Η διαφορά τους αφορά τη **σχέση** του υποκειμένου με το κατηγορημα: στην πρώτη πρόταση (αποφαντική) η σχέση αυτή είναι δεδομένη, στη δεύτερη (ερωτηματική) διερευνάται, στην τρίτη περίπτωση (προστακτική) ο ομιλητής προσπαθεί να τη δημιουργήσει, ενώ στην τέταρτη (επιφωνηματική) εκφράζει την έκπληξή του για την ύπαρξη της σχέσης.

Ασκήσεις εμπέδωσης

1.7. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω προτάσεις ανάλογα με το περιεχόμενό τους:

1. Μην προκαλείτε συνεχώς καυγάδες!
2. Το αντικανονικό προσπέρασμα στον δρόμο είναι πολύ επικίνδυνο.
3. Σε πόση ώρα θα φτάσουμε στο νησί;
4. Οι ειδήσεις σήμερα είναι δυσάρεστες.
5. Μην είσαι άδικος μαζί της!
6. Τι παλιόπαιδο που είσαι!
7. Ποια είναι η γνώμη σου για το θέμα;
8. Το ταξίδι διαρκεί τρεις ώρες.
9. Πόση καλοσύνη έδειξε για τον ανθρώπινο πόνο!
10. Πού είναι η πλατεία του χωριού;
11. Διάβασέ μου ένα απόσπασμα από τον Σολωμό.
12. Τόσο κακό για το τίποτα!

1.8. Να μετατρέψετε τις παρακάτω αποφαντικές προτάσεις σε ερωτηματικές, προστακτικές και επιφωνηματικές:

1. Ο Γιάννης δουλεύει σκληρά.
2. Η Μαρία περιποιήθηκε τους ξένους.
3. Ο κηπουρός φύτεψε μια πορτοκαλιά στον κήπο.
4. Ο παππούς έδωσε χαρτζιλίκι στον εγγονό του.
5. Ο Δημήτρης δε λέει ποτέ ψέματα.
6. Οι μαθητές επισκέφτηκαν το μουσείο της πόλης.
7. Οι γιατροί φρόντισαν αμέσως τους τραυματίες.
8. Τα μικρά παιδιά κρατούσαν τους γονείς από το χέρι.

1.9. Να βάλετε το σωστό σημείο στίξης, ώστε να εκφράζεται το ζητούμενο νόημα:

1. Προτιμάει τσάι ή καφέ	(δήλωση)
2. Θα συναντηθούν απόψε	(απορία)
3. Ζήτησε ό,τι θέλεις πραγματικά	(προτροπή)
4. Τι υπέροχο τοπίο	(θαυμασμός)
5. Είσαι με τον Δημήτρη	(δήλωση)
6. Είναι μακριά το κέντρο	(απορία)
7. Τι θράσος	(οργή)
8. Δώσε μου λίγο αλάτι	(παράκληση)
9. Μην πλησιάζετε στην άκρη της αποβάθρας	(απαγόρευση)
10. Τι μου λες	(έκπληξη)

1.10. Να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση με βάση αυτό που εκφράζει η πρόταση:

1. Πού βρίσκεται η Κασπία Θάλασσα;

α. κρίση	β. προτροπή	γ. απορία	δ. έκπληξη
----------	-------------	-----------	------------
2. Τα φυτά χρειάζονται ήλιο και νερό.

α. επιθυμία	β. δήλωση	γ. προσταγή	δ. συναίσθημα
-------------	-----------	-------------	---------------
3. Τι ωραίος καιρός!

α. έκπληξη	β. χαρά	γ. δήλωση	δ. θαυμασμός
------------	---------	-----------	--------------
4. Ας μιλήσουμε για ταξίδια!

α. βεβαίωση	β. θαυμασμός	γ. προτροπή	δ. απορία
-------------	--------------	-------------	-----------
5. Πόσο κάνει το εισιτήριο;

α. κρίση	β. απορία	γ. θαυμασμός	δ. προτροπή
----------	-----------	--------------	-------------

6. Συγχαρητήρια!
 α. βεβαίωση β. χαρά γ. θαυμασμός δ. επιβράβευση
7. Το ελαιόλαδο είναι ωφέλιμο για τον οργανισμό.
 α. απορία β. δήλωση γ. επιθυμία δ. συμβουλή
8. Ήταν το ατύχημα θανατηφόρο;
 α. βεβαίωση β. απογοήτευση γ. απορία δ. βεβαίωση

B.5. Τα είδη των προτάσεων ανάλογα με την ποιότητά τους

Μια πρόταση ως προς την **ποιότητά** της μπορεί να είναι είτε **καταφατική**, όταν εκφράζει κάτι με θετικό τρόπο, είτε **αποφατική ή αρνητική**, όταν εκφράζει κάτι αρνητικά (συνήθως με την άρνηση «δε(ν)» και οριστική έγκλιση ή με το «μη(ν)» και υποτακτική):

- π.χ. – Η Μαρία μπόρεσε να σπουδάσει γιατρός. (καταφατική)
 – Η Μαρία δεν μπόρεσε να σπουδάσει γιατρός. (αποφατική/αρνητική)
 – Κώστα, απάντησε στις ερωτήσεις! (καταφατική)
 – Κώστα, μην απαντάς στις ερωτήσεις! (αποφατική/αρνητική)
 – Όλοι οι μαθητές έγραψαν άριστα. (καταφατική)
 – Κανένας μαθητής δεν έγραψε άριστα. (αποφατική/αρνητική)

Οι αρνητικές προτάσεις συχνά εμπεριέχουν και άλλες αρνητικές λέξεις, π.χ.:

- τις αντωνυμίες *κανένας, τίποτα* κτλ.
- τα επιρρήματα *πουθενά, ποτέ, καθόλου* κτλ.

Ασκήσεις εμπέδωσης

1.11. Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις ανάλογα με την ποιότητά τους (καταφατικές ή αρνητικές):

1. Όλοι ανυπομονούσαν για την έναρξη της παράστασης.
2. Η Ελένη δεν αγαπά το διάβασμα.
3. Κανένας δεν μπορούσε να βοηθήσει.
4. Το μάθημα αρχίζει στις οκτώ.
5. Τίποτα δεν αξίζει όσο η αγάπη.
6. Οι πολιτικοί πρέπει να είναι ακέραιοι.
7. Οι φάλαινες είναι θηλαστικά.
8. Ο Γιάννης ποτέ δεν ήταν καπνιστής.
9. Πουθενά δεν είδα τον Πέτρο.
10. Η ζωή είναι απρόβλεπτη.

1.12. Να μετατρέψετε τις παρακάτω προτάσεις από καταφατικές σε αρνητικές και το αντίστροφο, αλλάζοντας –αν χρειαστεί– και άλλες λέξεις των προτάσεων:

1. Ποτέ δεν είναι σίγουρος γι' αυτό που λέει.
2. Είναι πολύ καλή στα μαθηματικά.
3. Δεν είναι καθόλου εύκολο να είσαι αθλητής.
4. Να προσπαθήσουμε λίγο ακόμα!
5. Προτιμάει τον καφέ από το τσάι.
6. Όλοι τραγουδούσαν και χόρευαν.
7. Ήταν τα πάντα για εκείνον.
8. Παντού τον έψαξαν.
9. Φύγε αμέσως!
10. Μη μας περιμένεις άλλο!

B.6. Τα είδη των προτάσεων ανάλογα με τη σχέση τους με άλλες προτάσεις

Ως προς αυτή την παράμετρο, οι προτάσεις είναι είτε **κύριες (ή ανεξάρτητες)**, όταν μπορούν να σταθούν μόνες τους στον λόγο, είτε **δευτερεύουσες (ή εξαρτημένες)**, όταν εξαρτώνται από άλλες και δεν μπορούν να σταθούν μόνες τους στον λόγο.

- π.χ. – *Ο καιρός είναι θαυμάσιος.* (κύρια)
 – *Ο δάσκαλος είπε ότι η άσκηση είναι σωστή.* (κύρια – δευτερεύουσα)
 – *Ο διευθυντής είπε ότι θα πάμε εκδρομή, αν ο καιρός είναι καλός.* (κύρια – δευτερεύουσα – δευτερεύουσα)

Οι προτάσεις των παραπάνω παραδειγμάτων που δεν είναι υπογραμμισμένες είναι κύριες (ή ανεξάρτητες), ενώ οι υπογραμμισμένες είναι δευτερεύουσες (ή εξαρτημένες).

Από τα παραπάνω είναι φανερό ότι:

- μια κύρια πρόταση μπορεί να εμφανίζεται μόνη και να ταυτίζεται με μία περίοδο (βλ. 1ο παράδειγμα)
- μια δευτερεύουσα πρόταση πάντα συμπληρώνει το νόημα μιας άλλης πρότασης, κύριας ή δευτερεύουσας, και γι' αυτό στην περίοδο που την εμπεριέχει πρέπει να υπάρχουν τουλάχιστον δύο προτάσεις (η άλλη θα είναι οπωσδήποτε κύρια) (βλ. 2ο και 3ο παράδειγμα).

Ασκήσεις εμπέδωσης**1.13. Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις στις αγκύλες ως προς τη σχέση τους με τις άλλες (κύριες ή δευτερεύουσες):**

1. Νομίζει [ότι τα ξέρει όλα].
2. [Η γη κινείται γύρω από τον ήλιο].
3. Με ρωτάει [αν ενδιαφέρομαι για θέατρο].
4. Δουλεύει σκληρά, [για να εξασφαλίσει το μέλλον των παιδιών του].
5. [Πήγε στο γραφείο], αν και ήταν άρρωστος.
6. [Αυτός ο καιρός είναι κατάλληλος για περίπατο].
7. Ο δημοσιογράφος [που συνάντησες] καλύπτει το αθλητικό ρεπορτάζ.
8. [Η εκδήλωση ακυρώθηκε], επειδή έβρεξε.
9. Αναγκάστηκε να μετακομίσει, [αφού η οικογένειά του μεγάλωσε].
10. Θέλει [να ταξιδέψει σε μακρινές χώρες].

1.14. Να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση:

1. Το βιβλίο είναι μορφωτικό αγαθό.
 - a. απλή, αποφαντική και καταφατική πρόταση
 - β. επαυξημένη, αρνητική και επιφωνηματική πρόταση
 - γ. επαυξημένη, καταφατική και αποφαντική πρόταση
 - δ. σύνθετη, αποφαντική και καταφατική πρόταση
2. Ο Γιάννης διαβάζει λογοτεχνία και ιστορία.
 - a. επαυξημένη, αρνητική και προστακτική πρόταση
 - β. απλή, καταφατική και αποφαντική πρόταση
 - γ. σύνθετη, καταφατική και αποφαντική πρόταση
 - δ. ελλειπτική, αρνητική και ερωτηματική πρόταση
3. Είσαι σύμφωνος;
 - a. απλή, καταφατική και αποφαντική πρόταση
 - β. ελλειπτική, αρνητική και ερωτηματική πρόταση
 - γ. απλή, καταφατική και ερωτηματική πρόταση
 - δ. ελλειπτική, καταφατική και ερωτηματική πρόταση
4. Ο μαθηματικός δεν είχε διδάξει αστρονομία.
 - a. επαυξημένη, αρνητική και επιφωνηματική πρόταση
 - β. απλή, αρνητική και αποφαντική πρόταση
 - γ. σύνθετη, καταφατική και αποφαντική πρόταση
 - δ. επαυξημένη, αρνητική και αποφαντική πρόταση

5. Τα παλιά σπίτια της περιοχής πουλιούνται σε χαμηλές τιμές.
- σύνθετη, καταφατική και αποφαντική πρόταση
 - σύνθετη, αρνητική και επιφωνηματική πρόταση
 - επαυξημένη, καταφατική και αποφαντική πρόταση
 - απλή, καταφατική και ερωτηματική πρόταση
6. Τα βιολογικά προϊόντα κοστίζουν περισσότερο.
- απλή, καταφατική και προστακτική πρόταση
 - σύνθετη, αρνητική και αποφαντική πρόταση
 - επαυξημένη, καταφατική και αποφαντική πρόταση
 - ελλειπτική, καταφατική και προστακτική πρόταση
7. Η Μαρία να τηλεφωνήσει αμέσως στο σπίτι της!
- σύνθετη, καταφατική και αποφαντική πρόταση
 - απλή, αρνητική και επιφωνηματική πρόταση
 - επαυξημένη, καταφατική και προστακτική πρόταση
 - επαυξημένη, καταφατική και επιφωνηματική πρόταση
8. Τόση επιπολαιότητα!
- απλή, καταφατική και αποφαντική πρόταση
 - επαυξημένη, καταφατική και προστακτική πρόταση
 - ελλειπτική, καταφατική και επιφωνηματική πρόταση
 - επαυξημένη, αρνητική και προστακτική πρόταση
9. Εσείς δεν είστε έτοιμοι;
- ελλειπτική, καταφατική και ερωτηματική πρόταση
 - απλή, αρνητική και αποφαντική πρόταση
 - ελλειπτική, αρνητική και ερωτηματική πρόταση
 - απλή, αρνητική και ερωτηματική πρόταση
10. Ο ήλιος κρύφτηκε πίσω από τα βουνά.
- επαυξημένη, καταφατική και ερωτηματική πρόταση
 - επαυξημένη, καταφατική και αποφαντική πρόταση
 - απλή, καταφατική και αποφαντική πρόταση
 - σύνθετη, καταφατική και επιφωνηματική πρόταση

1.15. Να κάνετε τις απαραίτητες μετατροπές, ώστε οι προτάσεις να πάρουν τη μορφή που περιγράφεται στις παρενθέσεις:

1. Οι μαθητές επισκέφτηκαν το μουσείο.
(επαυξημένη – αρνητική – ερωτηματική)

2. Το ψυχρό κλίμα επηρεάζει τους ανθρώπους του Βορρά;
(απλή – καταφατική – αποφαντική)
3. Ο Γιάννης δεν αγαπά το ποδόσφαιρο.
(σύνθετη – καταφατική – προστακτική)
4. Εσύ απαντάς στα μηνύματα.
(ελλειπτική – αρνητική – προστακτική)
5. Ο καιρός είναι ωραίος σήμερα.
(ελλειπτική – καταφατική – επιφωνηματική)
6. Το αυτοκίνητο της Ελένης είναι πολύ ακριβό.
(απλή – αρνητική – αποφαντική)
7. Ο θεός είχε χαρίσει βιβλία στα παιδιά για τα Χριστούγεννα.
(απλή – αρνητική – ερωτηματική)
8. Ο δάσκαλος δεν θεωρεί τον Παύλο ικανό.
(σύνθετη – καταφατική – αποφαντική)

1.16. Οι παρακάτω προτάσεις, ως προς τη δομή τους, ανήκουν ταυτόχρονα σε δύο ή ακόμα και σε τρία είδη (σύνθετη, επαυξημένη, ελλειπτική). Να τις χαρακτηρίσετε:

1. Η Ελένη και ο Σπύρος πότε;
2. Είναι γόνος μιας σπουδαίας οικογένειας.
3. Η Μαρία και η Κατερίνα συνεργάζονται πολύ στενά στα μαθήματα.
4. Ο Γιάννης και ο Κώστας έφαγαν σε ένα πολύ ακριβό εστιατόριο.
5. Αγαπά πολύ το διάβασμα λογοτεχνικών βιβλίων και το γράψιμο.